

הרב שלמה בר כוכבא

תל ציון

בעניין ניגוב ידיים במגבות מכובסות בשבוע שחל בו

ת"ב

איתא בטוש"ע או"ח סי' תקנ"א: "שבוע שחל בו תשעה באב אסורים לספר ולכבס, אפילו אינו רוצה ללבושו עתה אלא להניחו לאחר ט' באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד, אסור. וכן המכובסים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה. ואפי' מטפחות הידים והשלחן אסור", ע"כ. הנה מבואר גבי בגדים דאסור לכבסם, ואף ללבוש את המכובסים מקודם. ומפשטות הלשון "ואפי' מטפחות וכו' אסור", משמע דה"ה דאף אותן אסור לכבסם ואף אסור להשתמש במכובסים מקודם. אמנם, י"ל דמש"כ "ואפי' וכו' אסור" קאי רק על דין שאסור לכבסם, אך לא על להשתמש במכובסים מקודם.

ומנא אמינא לה, דהנה מקור הדין הוא ברמב"ן בתוה"א (ענין אבלות ישנה אות קב ד"ה וכבוס) וז"ל: "וכבוס זה האסור בשבת של תשעה באב, לא לכבס עכשיו דוקא אלא אפילו במכובסין קודם לכן אסור ללבוש, ולא לבישה בלבד אלא בין ללבוש בין להציע מטה בין באיש בין באשה, ואפילו במטפחות הידים והשלחן הכל אסור, תדע דהא בטלי קצרי דבי רב לגמרי", ע"כ. ומראיתו מהא דבטלי קצרי (כובסים) של בית רב מוכח דקאי רק עמש"כ דאסור לכבס, דמה ענין בטלי קצרי ללבישת המכובסים קודם לכן, ודו"ק. ועי' גם לשון הטור יו"ד סי' שפט שכתב: "וכשם שאסור לכבס כן אסור ללבוש המכובסים מקודם לכן וכו' וגם הסדינין והמצעות של מטה אסור לכבסן ולהציע המכובסין, וכן מטפחות הידים והשלחן אף על פי שמותר לכבסן במועד... אסורין בימי אבלו, שאם אירעו אחד מהם קודם האבילות ונכנס מיד לתוך האבילות אסור לכבס", ע"כ. הרי שגבי בגדים ומצעות כתב בהדיא לאסור בין לכבס בין ללבוש ולהציע המכובס, אך גבי מטפחות הידים כתב רק דאסור לכבסן ותו לא.

עוד יש ללמוד כן ממש"כ הב"י יו"ד סי' שפט בשם רי"ו, וז"ל: "כתב רבינו ירוחם (נכ"ח ח"ב רלב ע"ד) נראה לי שאסור להציע סדין מגוהץ תחתיו כמו שאסור ללבוש. וכתב עוד (שם), פשוט באבל רבתי כי דוקא מלבוש, אבל כובע של ראש וכיוצא בו מותר ללבוש מגוהצים. וזה לשון אבל רבתי (מס' שמחות) בפרק ז' (אות י) גבי גיהוץ מותר בפונדא ובפסיקא ובאפיליא ובכובע של ראשה", עכ"ל. והובאו דבריו גם ברא"ש פרק ג דמו"ק סי' נג בשם הראב"ד". וכ"כ הרב בני דוד בפירושו לרמב"ם (הל' אבל פ"ה ה"ג) וז"ל: "מצאתי כתוב לאחד קדוש, כתב רי"ו נתיב כ"ח ח"ב, דוקא במלבוש אסור ללבושו משום גיהוץ, אבל כובע של ראש וכיוצא בו מותר ללבושו מגוהץ, ע"כ. ולפי זה מה שקורין ריזא"ש יוכל להניחם מגוהצין, כיון שאינו מלבוש שלובש ממש",

(א). יעויין בדברי הרב בנין יהושע בפירושו שם (ד"ה ובאפיליא) שכתב: "והטעם בכל הנך דלאו בגד חשוב הוא", ע"כ. ולא ידעתי אם ר"ל דלא 'נחשב' כלל בגד, או שהוא בגד, רק שאינו בגד חשוב. ויותר נראה הלשון כפירוש השני, דאל"ה היל"ל "דלא חשוב בגד". ועי' לקמן מש"כ בשם רבבות אפרים.

עכ"ל. והביא דבריו גאון ירושלים בספר פרי האדמה על הרמב"ם שם. הא קמן דכל שאינו בגד שרי אפילו במגוהץ לאבל תוך ז', ומינה נלמד לנ"ד דכ"ש בשבוע שחל בו ת"ב דשרי.

אלא דהרמ"א בד"מ שם (אות ה) כתב: "ובתשובת בר ששת (סוף) סימן ס"ז כתב דנהגו בו איסור אפילו במכובסים", ע"כ. אך יתכן דהוא ס"ל דאף זה נחשב מלבוש, אך לעולם הוא מודה דדבר דאינו מלבוש שרי, כדאיתא בתוספתא. ועי' באחרונים שם שהעירו בעיקר דברי הרמ"א.

איברא, דראיתי להגאון מהר"א ישראל בספר כסא אליהו יו"ד סי' שפט, שכתב: "וכשם שאסור לכבס כף אסור ללבוש וכו'. ודוקא ללבוש אסור, אבל כובע מכובס ומטפחות הידים והאף מותר. עי' להרב בני דוד ז"ל בשם רי"ו. אך מלשון מרן ז"ל באו"ח בהל' ט"ב סימן תקנ"א שכתב ואפילו מטפחות הידיים והשולחן אסור, מורה היפך", עכ"ל.

הנראה מדבריו שכתב "ודוקא ללבוש אסור" וכו', דכובע ומטפחות שהתיר הבני דוד היינו משום שהאדם לא לובשם, דלאו מלבוש הוו. וזהו שכתב רי"ו, "דוקא מלבוש, אבל כובע" וכו'. אלא דהרב ז"ל דחי לה מלשון מרן הנז', וכבר ישבנו את לשון מרן דלא תקשי מינה.

וצריך לי תלמוד רב במש"כ מרן זצ"ל בשו"ת יביע אומר ח"ז סי' מג אות ז (וכ"ה בחזו"ע אבלות ח"ב עמ' רפג) וז"ל: "כתב הרה"מ"ח [ספר נוה שלום להג"ר אליהו חזן זצ"ל] בזה"ל, ועי' כסא אליהו סי' שפט שכתב, שמותר לכבס מטפחות הידים והאף. עכ"ל. נ"ב, זה אינו, כי ז"ל הכסא אליהו שם: מטפחות הידים והאף מותר לכבס, עי' בני דוד בשם רי"ו. אך לשון מרן הש"ע בהל' ט' באב (סי' תקנא) שכתב, ואפי' מטפחות הידים והשולחן אסור, מורה להיפך. עכ"ל [הכס"א]. הא קמן שמסקנתו להחמיר", עכ"ל מרן זיע"א. ולענ"ד לכאו' הדבר תמוה עד מאד, דלפנינו לא כן נכתב בכסא אליהו דמותר 'לכבס', וכמו שהעתקנו את הלשון לעיל, רק שמותר ללבוש כובע וכיו"ב המכובסין. ועוד, דממקומו הוא מוכרע, ממה שציין מהר"א ישראל [בשם הבני דוד] לדברי רי"ו, ושם מפורש דקאי על הליבישה ולא על הכיבוס.

ובזה לכאו' גם לא קשה כלל מה שהוסיף מרן זצ"ל להקשות שם וז"ל: "ובאמת דק"ק על הרב כסא אליהו שהוצרך להביא ממרחק לחמו, והלא מרן הש"ע כאן (סי' שפט ס"א) כתב: וגם הסדינים והמצעים של המטה אסור לכבסן, וכן להציע המכובסים, וכן מטפחות הידים אף על פי שמותר לכבסן במועד אסורים בימי אבלו. [ושכן הק' בספר נהר מצרים]", ע"כ. ולהאמור היה חייב הרב הנז' להביא ממרחק, דדוקא התם מבואר [לפי פירושו בדברי השו"ע] דגם ללבוש כובע המכובס אסור, אך בסי' שפט רק כתוב "וכן מטפחות הידיים אע"פ שמותר 'לכבסן' במועד אסורין בימי אבלו", מבואר להדיא דקאי רק על עצם הכיבוס אך לא על ההשתמשות. וביותר קשה, שכן מפורש שם בבב"י בשם רי"ו [ולא הביא בזה שום חולק], ומקורו טהור ממס' שמחות כנו', ולכן צריכא רבה להוכיח דבריו מסי' תקנ"א, דשם משמע דקאי גם על ההשתמשות, ומשום שקודם שכתב מרן 'ואפילו' מיירי גם מאיסור ההשתמשות במכובסין.

עוד הוסיף מרן זצ"ל שם להקשות וז"ל: "ויש לתמוה עוד על הרה"ג ר' יצחק פלאג'י בס' יפה ללב ח"ג יו"ד (סי' שפט) שהביא לשון הכסא אליהו הנ"ל, וכתב, שיש לחלק בין ט' באב לאבל, כי בתשעה באב רחיצה אסורה לגמרי ואפי' בצונן, כמ"ש בש"ע (סי' תקנא ס"ז), ואילו אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן כמ"ש בסי' שפ"א. ע"כ. ונראה שבא להקל להתיר לכבס

מטפחות הידים אפילו לדעת מרן. ותימה שלא ראה דברי מרן הש"ע ביו"ד שהם סוגיא בדוכתה שמבואר שיש לאסור גם באבל. וצ"ע, עכ"ל. ולהאמור לכאו' לק"מ, דלא בא מהרי"ף אלא להתיר לאבל ללבוש כובע המכובס ולנגב ידיו במכובסין, אך לא עלתה על דעתו להתיר את הכביסה עצמה. ודברי מרן זי"ע צ"ל².

עכ"פ עלתה בידינו דיש דעות בזה באחרונים, דדעת הרב בני דוד והרב פרי האדמה להתיר לאבל השתמשות בדבר מכובס שאינו בגד. ודעת הרב כסא אליהו לאסור, וס"ל שכן דעת מרן. ולמהר"י פלאג'י אף הוא מודה שמרן אוסר בשבוע שחל בו, אך ס"ל להתיר באבל³.

ועי' שו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' ש) שנשאל איך מותר להשתמש במגבת מכובסת, הלא זה מטפחות הידיים, ומדוע אין מחמירין בזה להשתמש בזה פעם אחת קודם ר"ח [למנהג בני אשכנז] כמו בבגדים. וכתב דנ"ל הטעם משום שא"א לעמוד בזה, ע"ש. ועוד הוסיף בשם כמה רבנים כמה טעמים להיתר: משום דהוי ככלי פשתן שאין הגיהוץ מועיל בהן; שאין זה כלל מטפחות הידיים המוזכר בשו"ע, שאלו מטפחות שמשמשות בהם בשעת אכילה והם דבר חשוב שמביאים אותם על השולחן, משא"כ מגבות דידן דהוי כחיתולים של תינוקות; משום דהוי כבגד לכלוך וזיעה⁴. ע"כ דבריו בקוצר.

אך עי' ב"ח (יו"ד סי' שפט אות ז) שכתב: "ומ"ש וכן המטפחת וכו'. עיין לעיל באורח חיים סימן תקנ"א נתבאר שפשט היתר לפרוס מטפחת המכובס לכבוד שבת", ע"כ. משמע דאי לא משום כבוד שבת אסור. ושם הביא לשון מהרש"ל, ע"ש. וגם הט"ז (שם אות ד') הבי"ד רש"ל, ועי' פמ"ג (מש"ז אות ד') [ולולי דבריהם היה אפשר לפרש את לשון רש"ל דקאי על לכבס לכבוד שבת את המפה של השולחן. אך לעולם רק לפרסה שרין]. גם בחכ"א שער השמחה (כלל קסה אות כ) כתב: "ואפילו סדינים ומצעות של מטה ומטפחות ידים אסור לכבסן ולהציע המכובסין, אם לא לכבוד שבת דמותר להציע על השולחן מטפחות מכובסות מכבר אפילו תוך שבעה", ע"כ. ומבואר דאוסר לפרוס מפה המכובסת אם לא לכבוד שבת. וע"ע ח"א כלל קלג אות יב ואות יג.

וצד גדול להקל בזה יש לדברי הפוסקים דס"ל להקל בבגדים התחתונים, דהווי בגד זיעה שהוא דרך לכלוך, וודאי דאף מגבות אלו הוי דרך לכלוך (וזכר לדבר דמה"ט שרי לנגב את הידים בשבת במגבת, ולא אמרינן שרייתו זהו כבוסו משום דהוי דרך לכלוך), וכמש"כ לעיל בקוצר אחד הטעמים שהביא בשו"ת רבבות אפרים. והוא טעם גדול לענ"ד להקל בזה למקילים בבגד זיעה. וכמה גדולי דורינו זצ"ל הקלו בזה, הלא המה מרן זצ"ל בחזו"ע תעניות (עמ' רכט), והגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה בין המצרים פי"ד הי"ב).

(ב). ואולי גירסא אחרת היתה לו בדברי הכס"א, שהרי הנוסח שהביא מדבריו אינו כנוסח שלפנינו. אך גם ביפה ללב כתובים דברי הכס"א כדלפנינו, ומרן זצ"ל העתיקו בשתיקה, וצע"ג.

(ג). וי"ל בפרט זה, אם שבוע שחל בו ט"ב יהיה חמור מאבל תוך ל', דזה לא נראה כלל מסברא. ועי' שו"ת פנים מאירות ח"ג סי' לו, שאף שלא התיר הרמ"א לאבל תוך ל' להסתפר לכבוד המילה, בשש"ב ט"ב שרי דאבילות ישנה קילא. עי' רא"ש תענית פ"ד סי' לב. וע"ע שבות יעקב ח"ג סי' צג. וע"ע מטה יהודה סי' תקנא דין טז. ועי' שו"ת תקנא. ג. וע"ע מג"א סי' תקנא ס"ק יא. וט"ז שם אות יג. וע"ע שו"ת מהרם חלאוה סי' י, מובא בחזו"ע תעניות עמ' רכח.

(ד). ויש להעיר בזה דהר"ש במשנה כלאים פ"ט מ"ג פירש: "מפה שפורסין על השולחן, דרך בני אדם מכובדין כשמביאין להן פת או בשר נותנין להן במפה", ע"כ יע"ש. אך הרמב"ם שם כתב שמנגבין בהם הידים. וע"ע מאירי מו"ק יד שפרש שמנגבין בהם הידים בשעת אכילה. ודוק.

ומכל טעמי הנ"ל נ"ל דהרוצה להקל בזה הרשות בידו.

ויהא רעוא דיהא כל זה בחינת דרוש וקבל שכר, ולא נצרכא אלא לדרשא בעלמא, דלא אתינא בה תו לידי מעשה. יראו עינינו וישמח לבנו בשוב ה' לציון. הר בית ה' בראש ההרים נכון. ובבנין אפריון. בב"א.

[ואחר כתבי זה ראיתי להגאון ר' משה לוי ע"ה בשו"ת תפלה למשה (ח"ז עמ' שפד) שגם דעתו להקל בזה, והוכיח כדברינו מדברי הרמב"ן הנז' ודייק לה גם מדברי מרן השו"ע והבא"ח פ' דברים אות ו, ושכן המנהג להקל. ע"ש. והרב המגיה שם ס"ל לאסור כיעו"ש. גם בספר אול"צ (ח"ג עמ' רמח) החמיר בזה. ע"ש. אך שם נקט לחומרא גם בבגדי זיעה. ושו"ר בספר מעין אומר (חלק ג פ"ד סי' נה) למר דודי, הג"ר יהודה נקי הי"ו, אשר יצק מים ע"י מו"ר זצ"ל, הביא שנשאלה שאלה זו קמיה דמרן זצ"ל, והשיב: "יש מחלוקת באחרונים ואפשר להקל, אם כי כדאי להכין", עכל"ק. והרי זה כמבואר והנלע"ד כתבתי].

